

3.3.2. Kén(S) – [Ne]3s²3p⁴

Általános tulajdonságok.

Sárga, szilárd, nemfémes, vegyértékhejon 6 elektron, Oxidációs szám: -2,(+2),+4,+6.

Előfordulás. Elemi állapotban (S₈) vulkáni gőzben, sótelepek fölött, Vénusz légkörében.

Ásványi formában: szulfid(S²⁻), földgáz, kőolaj, olajpala, kőszén; diszulfid(S₂²⁻): pirit FeS₂.

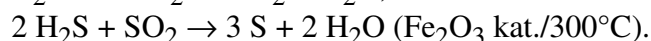
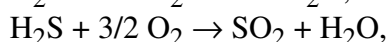
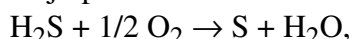
Szulfid ércek: Mo/Fe/Ni/Cu/Ag/Zn/Cd/Hg/Ga/In/Tl/Pb/As/Sb/Bi/Se/Te. SO₂(kén-dioxid):

füstgázok - savas eső, SO₄²⁻(szulfátok): CaSO₄·2 H₂O (gipsz), CaSO₄(anhidrit),

MgSO₄·7 H₂O(epsomit), szulfátok K,Al,Fe,Cu,Pb ércekben is.

Előállítás: a) *Frasch*-eljárást a kéreg mélyebb fekvésű rétegében lévő kéntelepek bányászására alkalmazzák, lényege a kén olvasztása: 165°C víz + levegő(túlnyomás)/3-as csőrendszer/ középen olvadt kén jön fel, 99.5% tisztaság.

b) *Földgázból:* H₂S elnyelés etanol-aminban (H₂N-CH₂-CH₂OH), majd parciális oxidálás elemi kénné (S₈):

c) *Kőolajból* parciális redukcióval: S → H₂S, majd fentiek szerint → S₈ (elemi kén).

d) *Szulfid pörkölés:* M^{II}S + O₂ → MO + SO₂ { + O₂ + H₂O } → H₂SO₄.

e) *Szulfát feldolgozás:* 2 CaSO₄ + C → 2 CaO + CO₂ + 2 SO₂ → H₂SO₄,

f) CaSO₄ + 2 NH₃ + CO₂ + H₂O → CaCO₃ + (NH₄)₂SO₄ (műtrágya).

Felhasználás: a) SO₂/SO₃/H₂SO₄: 88%-ban: műtrágya (szuperfoszfát), (NH₄)₂SO₄, galvánfürdő, akkumulátor, petrolkémiai finomítás, szintetikus mosószer, detergens(szulfonsavak, szulfátok), robbanóanyag (nitrálás), viszkóz-selyem, celofán...

b) CS₂: celofán, CCl₄, gumiipar, műselyem.

c) S₈: gumi vulkanizálása, gombaölők, gyufa, fekete lőpor.

d) SO₂: papíripari fehérítők, hűtőipar (cseppfolyós SO₂), cukoripar.

Allotróp módosulatok

Sokféle módosulatban: -S-S- láncok (stabilis, flexibilis), sokféle molekula rács is.

Az S-S_{hossz} = 180-260 pm / S-S-S_{szög} = 90-180° / S-S-S_{torz.szög} = 0-180°.

Természetes módosulatok: (mind ciklo-S₈)

α-S₈ rombos-kén: ρ=2,07 g/cm³, tömör, jó hővezető, elektromos szigetelő, oldódik:

CS₂/S₂Cl₂/Me₂CO/benzol/CCl₄/EtOH, Op=119.6°C.

Szerkezet: szabályos, minden szög=107,9°.

β-S₈ monoklin-kén: 95.3° felett stabilis, 115,1°-on olvad,

α-S₈ ↔ β-S₈ átalakulás reverzibilis: *enantiotróp* allotrópia. β-S₈ Op=119° > 95.3° = T

átalkulási hőmérséklet.(lásd: **β-kvarc** ↔ **β-tridimit** ↔ krisztoballit reverzibil *enantiotróp* polimorfia, ellenpélda: **gyémánt** ↔ **grafit**, mely irreverzibilis *monotróp* átalakulás).

Szerkezet: szög torzul, lazább rács: ρ=1,94 g/cm³.

Előállítás: α-S₈ olvasztása 120°-on, gyors hűtés, napokig tús β-S₈, majd szétporlad, mivel szobahőmérsékleten az α-S₈ a stabilis.

γ-S₈ rombos ez is, Op=106,8°, ρ=2,19 g/cm³.

Előállítás: 150°-ról lassú hűtés v. forró, tömény oldószerből kristályoítás.

Mesterséges ciklo-allotrópok:

cyclo-S₆, ε- romboédes (1891) ρ=2,21 g/cm³ – legnagyobb sűrűségű allotróp!

Előállítás: H₂S₄ + S₂Cl₂ → cyc-S₆ + 2 HCl (híg etanolban).

Szerkezet: 6-os gyűrű, szimmetrikus, feszült szerkezet, szög=100°.

cyclo-S_páros

Előállítás: $S_{12-n}Cl_2 + H_2S_n \rightarrow cyc-S_{12} + 2 HCl$. Ily módon: $S_6/S_{10}/S_{12}/S_{18}/S_{20}$ is.

cyclo-S_páratlan

Előállítás: $S_xCl_2 + [Ti(\eta^5-C_5H_5)_2S_5] \rightarrow cyc-S_{x+5} + [Ti(Cp)_2Cl_2]$. Igy: $S_7/S_9/S_{10}/S_{11}$
Ily módon lehet párost is: $2 SO_2Cl_2 + [Ti(Cp)_2S_5] \rightarrow cyc-S_{10} + 2 [Ti(Cp)_2Cl_2] + 2 SO_2$.

cyc-S_n tulajdonságai:

cyc-S₇ négy módosulat. Szög: 105.5-107.5°

cyc-S₉, S₁₁ ciklusos

cyc-S₁₀ fényérzékeny, ritka kristályrács. Szög: 78.5-110°

cyc-S₁₂ Op=148° (magas!) Előállítás: $H_2S_8 + S_4Cl_2 \rightarrow S_{12} + 2 HCl$ (diethyl-éterben).

cyc-S₁₈ két módosulat, két helix kapcsolódik. Op=128°C, citromsárga kristály.

Előállítás: $H_2S_8 + S_{10}Cl_2 \rightarrow S_{18} + 2 HCl$.

cyc-S₂₀ citromsárga, bomlás=124°C Előállítás: $H_2S_{10} + S_{10}Cl_2$

Lánc módosulatok, poli-catena-S

Rugalmas-kén (15x-re nyújtható) χ plasztikus-kén / ϕ, ψ szálas-kén (jól definiált

helixek kötege, 6-szöges rács) / μ polimer-kén / ω oldhatatlan-kén / fehér-kén.

Szerkezetmeghatározás nehéz. Előállítás: kb. 400°C olvadékból, metastabil elegy: cyclo-S₈ és catena-S _{∞}

Folyékony kén: T $\approx$ 160°C *catena-S₈*. A hőmérséklet emelésével változik a sűrűség, viszkozitás, szín, elektromos vezetés:

catena-S₈ + catena-S₈ $\rightarrow$ catena-S₁₆ (fényérzékeny, gyökös folyamat)

catena-S₁₆ $\rightarrow$ catena-S_{200.000} (T=180°C, viszkozitás nő), barna/sárga

catena-S₁₀₀₀ (T=400°C) $\rightarrow$ catena-S₁₀₀ (600°C), viszkozitás csökken, termikus degradáció

Kén gőz: S_n, 2 $\leq$ n $\leq$ 10, S₃ sötét piros, T>720°: S₂ ibolya gőz, kétféle van: ³S₂, a triplétt, mint a ³O₂, és a szingulett, ¹S₂ (gerjesztett).

Atomi és fizikai tulajdonságok

Izotópok: ³²S 95% / ³³S 0.75% I=3/2 NMR aktív -nehéz mérni / ³⁴S 4 % / ³⁶S 0.02%

M_s=32.06 $\pm$ 0.01 lelőhelyfüggő: kőolaj/meteor/óceán/kén-bánya

Radioaktív izotóp: 6 db. Legstabilabb: ³⁵S t_{1/2}=88 nap. Kapható: S^{*}₈/H₂S^{*}/S^{*}OCl₂/KS^{*}CN

Kémiai tulajdonságok. Reaktív (magas hőmérsékleten), az S-S kötés felszakad.

Biner vegyületek direkt szintézissel állíthatók elő (kivételesen nemesgázok - nincs biner vegyület): az N₂/Te/I₂/Ir/Pt/Au kénvegyületeiben ismert ilyen biner típusú kötés.

Reakciók kénnel, szulfidok

H₂ $\rightarrow$ H₂S / F₂ $\rightarrow$ SF₂ / Cl₂ $\rightarrow$ S₂Cl₂ + SCl₂ / Br₂ $\leftrightarrow$ S₂Br₂ / I₂ $\rightarrow$ fizikai oldás /

O₃ $\rightarrow$ SO₂ + SO₃ / melegen O₂ $\rightarrow$ SO₂ + SO₃ / B,C,Si,Ge,P,As,Sb,Se melegen reagál,

Cu/Ag/Hg/Pb/Sn/Bi $\rightarrow$ hidegen is. Fe/Co/Ni/Mn/W/La/Ac $\rightarrow$ melegen hevesen reagál.

Reaktivitás változása: cyclo-S₈ < catena-S₈ < S₂<S.

Gőzök: ³S₂ előállítása: CS₂ $\rightarrow$ ³S₂ (UV-hatására),

¹S₂ előállítása: 2 COS $\rightarrow$ 2 CO + ¹S₂ (UV).

3.3.2.1. Kén hidridjei, és szulfidok

Oxidációs szám: -2, +6, kötéstípus: kovalens, koordináció(2-10 ligandum), ionos, fémes-jelleg.

Poliatomos S_n²⁺ ionok. (1804) S₈ + óleum $\rightarrow$ sötétsárga / vörös / kék folyadék

Előállítás erős oxidálószerrel: S₈ + 3 AsF₅ $\rightarrow$ [S₈²⁺][AsF₆⁻]₂ + AsF₃, sötétkék folyadék

Szerkezet: gyűrűn belül átkötés.

Analógok: [S₄²⁺][SbF₆⁻]₂ világos sárga kristály [S₁₉²⁺][SbF₆⁻]₂

Kén ligandumok

A kén lehet terminális, μ_1 /híd, μ_{2-6} pozícióban, soft ligandum, jól deformálható.

-S- hídban

μ_2	μ_3	μ_4	μ_{6-8}
2 el. Donor	4 el. Donor	6 el. donor	ionos
μ_2 -S(Au..) ₂	μ_3 -S(Au(PPh3)..) ₃		

S₅ ligandum. Előállítás(1903): $[\text{Ti}(\text{Cp})_2\text{Cl}_2] + \text{Na}_2\text{S}_5 \rightarrow [\text{Ti}(\text{Cp})_2\text{S}_5] + 2 \text{NaCl}$.

Szerkezet(1903): TiS_5 , hatos gyűrű.

Analóg: $\text{H}_2\text{PtCl}_6 + (\text{NH}_4)_2\text{S}_x \rightarrow (\text{NH}_4)_2[\text{Pt}(\text{S}_5)_3]^{2-}$, királis.

3.3.2.1. Kén hidridjei, és szulfidok**Szulfánok****H₂S** (dihidrogén-szulfid, kénhidrogén)

Tulajdonság: Stabilis, természetben is előfordul, záptojás szagú, megszokható, nagyon mérgező. Víznél illékonyabb, nincs hidrogén-híd, dielektromos állandó=9, nem nagyon poláros. Oldódik: savban, lúgban.

$\text{H}_2\text{S} + \text{H}_2\text{O} \leftrightarrow \text{H}_3\text{O}^+ + \text{HS}^-$, pK=7; $\text{HS}^- + \text{H}_2\text{O} \leftrightarrow \text{H}_3\text{O}^+ + \text{S}^{2-}$, pK=14, gyenge sav.

Hidrátja: $\text{H}_2\text{S} \cdot 5/4 \text{H}_2\text{O}$.

Előállítás: a) $\text{FeS} + \text{HCl} \rightarrow \text{FeCl}_2 + \text{H}_2\text{S}$ (híg sav, Kipp-készülék)

b) $\text{CaS}/\text{Al}_2\text{S}_3 + \text{HCl} \rightarrow \text{H}_2\text{S} + \text{CaCl}_2/\text{AlCl}_3$ (tisztább)

c) $\text{H}_2 + \text{S}_8 \rightarrow \text{H}_2\text{S}$ (600°C, legtisztább)

Reakciók: $\text{H}_2\text{S} + \text{levegő} \rightarrow \text{H}_2\text{O} + \text{SO}_2 / \text{S}$ (égés)

$\text{H}_2\text{S} + \text{SbF}_5 + \text{HF} \rightarrow [\text{H}_3\text{S}^+][\text{SbF}_6^-]$, erős sav protonálja.

H₂S_{n(2-8)} (poliszulfánok)

Tulajdonságok: Nem stabilak, catena-S szerkezet, *n* nő → viszkozitás növekszik.

H_2S_2 színtelen, H_2S_n sárga, büdös.

Előállítás: $\text{Na}_2\text{S} + \text{S}_8 \rightarrow \text{Na}_2\text{S}_x$ (főzés) + híg HCl → $\text{H}_2\text{S}_x + 2 \text{NaCl}$ (-10°C), sárga olaj, vákuumban desztillálható.

Reakciók: $\text{H}_2\text{S}_n \rightarrow \text{H}_2\text{S} + \text{S}_8$ (termikusan bomlik, katalizálja: üveg, alkálifémsók)

$\text{H}_2\text{S}_2 + \text{CN}^- \rightarrow \text{H}_2\text{S} + \text{SCN}^-$

$\text{H}_2\text{S}_2 + \text{SO}_3^{2-} \rightarrow \text{H}_2\text{S} + \text{S}_2\text{O}_3^{2-}$

S²⁻ (szulfidok)

Előfordulás: fontos ásványok, ércek, felhasználás: $\text{MS} + \text{levegő} \rightarrow \text{MO} + \text{SO}_2/\text{MSO}_4/\text{M} + \text{SO}_2$

Előállítás: a) $\text{Fe} + \text{S} \rightarrow \text{FeS}$, b) $\text{Na}_2\text{SO}_4 + 4 \text{C} \rightarrow \text{Na}_2\text{S} + 4 \text{CO}$ c) $\text{Cd}^{2+} + \text{H}_2\text{S} \rightarrow \underline{\text{CdS}} + 2\text{H}^+$,

d) $\text{NaOH} + \text{H}_2\text{S} \rightarrow \text{NaHS} + \text{H}_2\text{O} / \text{NaHS} + \text{NaOH} \rightarrow \text{Na}_2\text{S} + \text{H}_2\text{O}$.

Tulajdonságok: vízoldhatók: alkálifém-, alkáliföldfém-sók; lúgos hidrolízis, H_2S fejlődik.

Vízben oldhatatlanok: nehézfémsók, színesek(ionok kvalitatív analízise).

3.3.2.2. Kén-halogenidek

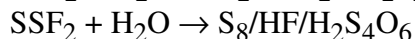
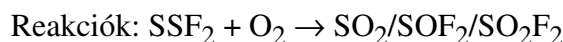
Kén-fluoridok. Oxidációs szám:+1..+6, koordinációs szám:1...6.

S₂F₂ (dikén-difluorid) Fp. +15°C, instabil.

Szerkezet: F-S-S-F. Előállítás: $3 \text{S}_8 + 16 \text{AgF} \rightarrow 8 \text{S}_2\text{F}_2 + 8 \text{Ag}_2\text{S}$.(125°C).

SSF₂ (tio-tionilfluorid) Fp.= -11°C. Szerkezet: S=SF₂

Előállítás: $\text{S}_2\text{F}_2 \rightarrow \text{SSF}_2$ (KF jelenlétében izomerizál)

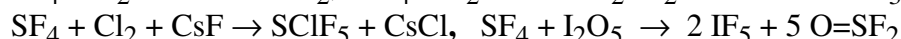
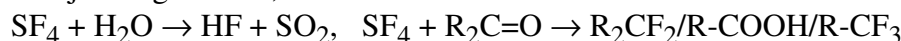
SF₂ (*monokén-difluorid*). Szerkezet: F-S-F, instabil.

Előállítás: $\text{SCl}_2 + \text{HgF}_2 \rightarrow \text{SF}_2 + \text{HgS} + \text{HgCl}_2$ (150°C), mellette: SSF_2 , S_2F_2 (szerkezetben különböznek), ClSSF , ClSSF_3 , **F₃S-SF**.

SF₄ (*kén-tetrafluorid*) Fp=-38°C.

Előállítás: $3 \text{SCl}_2 + 4 \text{NaF} \rightarrow \text{S}_2\text{Cl}_2 + \text{SF}_4 + 4 \text{NaCl}$ (oldószer: MeCN, 75°C).

Tulajdonságok: erős, szelektív fluorozószer:

S₂F₁₀ Fp=+30°C. Előállítás: $2 \text{SClF}_5 + \text{H}_2 \rightarrow \text{S}_2\text{F}_{10} + 2\text{HCl}$ (UV fény).

Szerkezet: F₅S-SF₅. Tulajdonság: SF₄-nél gyengébb fluorozószer.

SF₆ (*kén-hexafluorid*) Fp=-64°C.

Előállítás: $\text{S} + 3 \text{F}_2 \rightarrow \text{SF}_6$, vagy: $\text{SF}_4 + \text{F}_2 \rightarrow \text{SF}_6$

Tulajdonság: színtelen, szagtalan, nem mérgező, nem gyúlékony, oldhatatlan, elektromosan szigetelő (5 bar, 5 cm, 1 millióV), inert gáz.

Reakció: $\text{SF}_6 + \text{Na}_{\text{olvadék}}/\text{NH}_3 \rightarrow$ redukálódik! $\text{SF}_6 + \text{H}_2\text{O} \rightarrow$ nincs reakció (kinetikai gát)

$\text{SF}_6 + \text{fém,As,P} \rightarrow$ nincs reakció(500°C !).

Kén-oxo-fluoridok

OSF ₂	O ₂ SF ₂	F ₅ S-OO-COF	FSO ₂ (OH)
tionil-fluorid	szulfuril-fluorid	peroxo-	fluor-szulfonsav

Előállítás: $\text{SO}_3 + \text{HF} \rightarrow \text{FSO}_2(\text{OH})$

$\text{FSO}_2(\text{OH}) + \text{SO}_3 + \text{SbF}_5$ ("szuper-sav" legerősebb savak elnevezése).

Kén-kloridok/bromidok/jodidok

S₂Cl₂ (*dikén-diklorid*) Fp=+138°C, mérgező sárga folyadék.

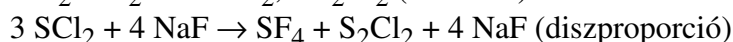
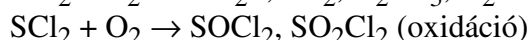
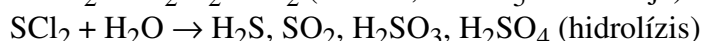
Előállítás: $\text{S}_8 + \text{Cl}_2 \rightarrow \text{S}_2\text{Cl}_2$. Szerkezet: H₂O₂-szerű.

Felhasználás: gumi vulkanizálása, fém-feltárás, extrahálás.

SCl₂ (*kén-diklorid*) Fp=+59°C, cseresznyepiros folyadék.

Előállítás: $\text{S}_2\text{Cl}_2 + \text{Cl}_2 \rightarrow \text{SCl}_2$ (FeCl₃ katalizátor).

Reakció: $2 \text{SCl}_2 \leftrightarrow \text{S}_2\text{Cl}_2 + \text{Cl}_2$ (bomlás, de PCl₅ stabilizálja)

Felhasználás: $\text{SCl}_2 + 2 \text{H}_2\text{C}=\text{CH}_2 \rightarrow \text{S}(\text{CH}_2-\text{CH}_2-\text{Cl})_2$ (mustárgáz)

S_xCl₂ (*polikén-diklorid*) Tulajdonság: narancs sárga folyadék.

SCl₄ (*kén-tetraklorid*), instabil, szerkezet: [SCl₃⁺][Cl⁻]

Reakció: $\text{SCl}_4 + \text{AlCl}_3 \rightarrow [\text{SCl}_3^+][\text{AlCl}_4^-]$ (stabil só).

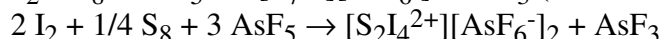
SBr₂ (*kén-dibromid*) csak alacsony hőmérsékleten tartható.

S₂Br₂ (*dikén-dibromid*)

Előállítás: $\text{S}_8 + \text{Br}_2 \leftrightarrow \text{S}_2\text{Br}_2$ (100°C-on).

SI₂/S₂I₂ (*kén-dijodid/dikén-dijodid*) Nem sikerült az előállításuk, endotermek

Származékok: $\text{I}_2 + \text{S}_8 + \text{SbF}_5 \rightarrow [\text{S}_7\text{I}^+][\text{SbF}_6^-] + \text{SbF}_3$ (sötét narancs kristály)

Kén-oxo-halogenidek

SOCl₂ (*tionil-klorid*) folyadék, ismert a SOBr₂ is.

Labor-előállítás: $\text{SO}_2 + \text{PCl}_5 \rightarrow \text{SOCl}_2 + \text{O}=\text{PCl}_3$

Ipari előállítás: $\text{SO}_3 + \text{SOCl}_2 \rightarrow \text{SOCl}_2 + \text{SO}_2$

Felhasználás: $\text{AlCl}_3 \cdot 6 \text{H}_2\text{O} + \text{SOCl}_2 \rightarrow \text{AlCl}_3 + 6 \text{SO}_2 + 12 \text{HCl}$ (kristályvíz eltávolítás).

SO_2Cl_2 (szulfuril-klorid) színtelen folyadék, bomlik, ismert a SO_2Br_2 is.

Előállítás: $\text{SO}_2 + \text{Cl}_2 \rightarrow \text{SO}_2\text{Cl}_2$ (aktív szén vagy FeCl_3 katalizátor, hűtés).

Felhasználás: szerves vegyületek klórozása, szulfoklórozás, azaz SO_2Cl bevitel.

3.3.2.3. Kén-oxidok

SO_2 (kén-dioxid)

Tulajdonság: színtelen, szúrósszagú, mérgező gáz, vízben jól oldódik, disszociál:

hidrátja gyenge sav: $\text{SO}_2 \cdot 6 \text{H}_2\text{O}$, dielektromos állandó(ϵ) = 15.4 kicsi, Oldószerei: SOX_2 , PCl_3 , CS_2 , alkoholok, aminok.

Autodisszociáció: $2 \text{SO}_2 \leftrightarrow \text{SO}^{2+} + \text{SO}_3^{2-}$. Szolvólízis: $2 \text{SO}_2 + \text{UCl}_6 \leftrightarrow \text{UO}_2\text{Cl}_2 + 2 \text{SOCl}_2$

Előállítás: S, H_2S , FeS_2 égetése, pörkölése; pl: $2 \text{H}_2\text{S} + 2 \text{O}_2 \rightarrow \text{SO}_2 + 2 \text{H}_2\text{O}$

Felhasználás: kén-trioxid előállítása: $2 \text{SO}_2 + \text{O}_2 \rightarrow 2 \text{SO}_3$ (katalizátor: V_2O_5),

fehérít, fertőtlenít, tartósít, hűtőfolyadék, nemvizes oldószer, sók előállítása: szulfit, ditionit, szénhidrogén szulfoklórozása.

Eltávolítás: a) $\text{SO}_2 + \text{Ca}(\text{OH})_2 \rightarrow \text{CaSO}_3/\text{CaSO}_4$. A $\text{Ca}(\text{HSO}_3)_2$ cellulóz iparnak kell,

b) $\text{SO}_2 + \text{H}_2 \rightarrow \text{H}_2\text{S} + \text{H}_2\text{O} \{ + \text{O}_2 \} \rightarrow 2 \text{H}_2\text{S} + \text{SO}_2 \rightarrow 3 \text{S} + \text{H}_2\text{O}$.

Kimutatása: a) $\text{SO}_2 + \text{H}_2\text{O}_2 \rightarrow \text{H}_2\text{SO}_4$, b) lángfotometria,

c) pulzus fluoreszcencia (SO_2 UV-ben fluoreszkál, érzékenyég: 1:10⁹).

Szerkezet: V-alak (119°), SO_2 mint ligandum: $\eta^1\text{-SO}_2$, $\eta^1\text{-bridge-SO}_2$, $\eta^2\text{-SO}_2$ stb...

SO_3 (kén-trioxid)

Szerkezet: gáz: síkháromszög, folyadék: S_3O_9 trimer($\gamma\text{-SO}_3$), szilárd: lánc-polimer:

S-O-S-O...

Előállítás: a) $2 \text{SO}_2 + \text{O}_2 \rightarrow 2 \text{SO}_3$, folyadék polimerizálódik, inhibitor: B_2O_3 , SOCl_2

b) szulfátok hevítése, c) óleum desztillálás.: cc. $\text{H}_2\text{SO}_4 + 25\text{-}65\% \text{SO}_3 \rightarrow \text{SO}_3$

Reakció: a) $\text{SO}_3 + \text{H}_2\text{O} \rightarrow \text{H}_2\text{SO}_4$ b) $\text{SO}_3 + \text{HCl} \rightarrow \text{HO-SO}_2\text{-Cl}$ (klór-szulfonsav)

c) $\text{SO}_3 + \text{szénhidrátok} \rightarrow \text{H}_2\text{SO}_4 + \text{"C"}$ d) $\text{SO}_3 + \text{NH}_3 \rightarrow \text{H}_2\text{N-SO}_3\text{H}$ (szulfonsav-amid)

Eltávolítása: $\text{SO}_3 + \text{Fe}_3\text{O}_4 \rightarrow \text{FeSO}_4 + \text{Fe}_2(\text{SO}_4)_3$

$\text{S}_n\text{O}_2 / \text{S}_n\text{O}$ "Alacsonyabb oxidok"

Előállítás: a) cyclo- $\text{S}_n + \text{CF}_3\text{-CO-OOH} \rightarrow \text{S}_n\text{O}_2, \text{S}_n\text{O}, \text{S}_6\text{O}_2, \text{S}_7\text{O}_2 \dots$ b) $\text{SO}_2 + \text{S} \rightarrow \text{S}_{12}\text{O}_2$

c) $\text{SO}_2 \rightarrow \text{S}_2\text{O} / \text{S}_2\text{O}_2 / \text{SO}$.

"Magasabb oxidok"

Előállítás: a) $\text{SO}_2 / \text{SO}_3 + \text{O}_2 \rightarrow [-\text{O-SO}_2\text{-O-O-SO}_2\text{-O-}]_n$

b) $\text{SO}_3 + \text{O}_3 \rightarrow \text{SO}_4$. Szerkezet: $\text{O}_2\text{-SO}_2(?)$.

Hidrolízis: $(+\text{H}_2\text{O}) \rightarrow \text{H}_2\text{SO}_4 + \text{H}_2\text{SO}_5 + \text{H}_2\text{O}_2 + \text{O}_2 + \dots$

3.3.2.4. Kén-oxosavak

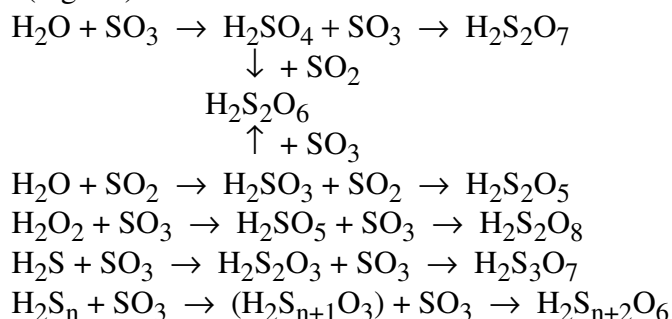
A kén oxosavainak száma nagy. Többségük kiemelkedő fontosságú. Bár egyes savak tisztán nem állíthatók elő, sóik azonban az utóbbiaknak is stabilisak és felhasználásuk is jelentős.

Kén-oxosavak, savanionjaik összetétele, szerkezeti sémája, elnevezésük

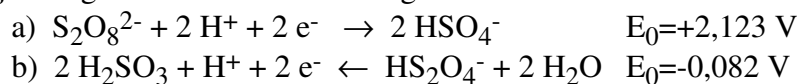
<i>Képlet</i>	<i>Elnevezés</i>	<i>Oxid. szám</i>	<i>Sók(savanionok)</i>	<i>Elnevezésük</i>
H ₂ SO ₄	Kénsav	+6	SO ₄ ²⁻ HOSO ₃ ⁻	Szulfát Hidrogén-szulfát
H ₂ S ₂ O ₇	Dikénsav	+6	S ₂ O ₇ ²⁻	Diszulfát
H ₂ S ₂ O ₃	Tiokénsav	+6/-2 +4/0	SSO ₃ ²⁻	Tioszulfát
H ₂ SO ₅	Peroxo-monokénsav	+6	OOSO ₃ ²⁻	Peroxo-monoszulfát
H ₂ S ₂ O ₈	Peroxo-dikénsav	+6	S ₂ O ₈ ²⁻	Peroxo-diszulfát
H ₂ S ₂ O ₆ [*]	Ditionsav	+5	S ₂ O ₆ ²⁻	Ditionát
H ₂ S _{n+2} O ₆	Politionsav	+5/0/+5	S _{n+2} O ₆ ²⁻	Politionát
H ₂ SO ₃ [*]	Kénessav	+4	SO ₃ ²⁻ HOSO ₂ ⁻	Szulfít Hidrogén-szulfít
H ₂ S ₂ O ₅ [*]	Dikénessav	+5/+3	S ₂ O ₅ ²⁻	Diszulfít
H ₂ S ₂ O ₄ [*]	Ditionossav	+3	S ₂ O ₄ ²⁻	Ditionit

*a szabad sav nem stabil.

Kapcsolatuk (logikai):

Redox tulajdonságok: sok féle reakció. Végletek:

Részletes tárgyalás**H₂SO₄ / H₂S₂O₇ (kénsav/dikénsav)**

Vízmentesen állapotban a kénsav sűrű, viszkózus, színtelen folyadék, 300°-on bomlik, vízben oldódik, e folyamat nagyon exoterm. Oldja a SO₃-ot. Dielektromos állandó=100.

Előállítás: a) $\text{FeSO}_4 \cdot 4 \text{H}_2\text{O} \rightarrow \text{H}_2\text{SO}_4 + \text{Fe}_2\text{O}_3$

b) $\text{SO}_2 + \text{HNO}_3/\text{NO}_2 \rightarrow \text{SO}_3 + \text{NO} + \text{H}_2\text{O} \rightarrow [\text{H}_2\text{SO}_4 \cdot \text{NO}]$ (kéksav)
 $[\text{H}_2\text{SO}_4 \cdot \text{NO}] + \text{H}_2\text{O} + \text{levegő} \rightarrow \text{H}_2\text{SO}_4 + \text{NO}_2$

c) $\text{S}/\text{FeS}_2/\text{CuS}/\text{NiS} + \text{O}_2 \rightarrow \text{SO}_2 + 1/2 \text{O}_2 \rightarrow \text{SO}_3$,

katalízis: $\text{SO}_2 + \text{V}_2\text{O}_5 \rightarrow \text{SO}_3 + \text{V}_2\text{O}_4$, $\text{V}_2\text{O}_4 + 1/2 \text{O}_2 \rightarrow \text{V}_2\text{O}_5$

$\text{SO}_3 + \text{H}_2\text{SO}_4 \rightarrow \text{H}_2\text{S}_2\text{O}_7$ (kevés H₂S₄O₁₃), hígítás vízzel $\rightarrow \text{H}_2\text{SO}_4$

Termelés: > 100 Mt/év.

Tulajdonságok. Autodisszociáció: $2 \text{H}_2\text{SO}_4 \leftrightarrow \text{H}_3\text{SO}_4^+ + \text{HSO}_4^-$ (elektromos vezető),

hidrolízis: $2 \text{H}_2\text{SO}_4 + \text{H}_2\text{O} \leftrightarrow \text{H}_3\text{O}^+ + \text{HS}_2\text{O}_7^-$

$\text{H}_2\text{SO}_4 + \text{H}_2\text{O} \rightarrow \text{H}_3\text{O}^+ + \text{HSO}_4^-$,

nem illékony: $\text{H}_2\text{SO}_4 + \text{KCl} \rightarrow \text{K}^+\text{HSO}_4^- + \text{HCl}$,

nitrálsavban: $\text{HNO}_3 + 2 \text{H}_2\text{SO}_4 \rightarrow \text{NO}_2^+ + 2 \text{HSO}_4^- + \text{H}_3\text{O}^+$

Sói (szulfátok, hidrogén-szulfátok).

Előállítás: a) $\text{Fe} + \text{H}_2\text{SO}_4 \rightarrow \text{FeSO}_4 + \text{H}_2$

b) $\text{Ca}(\text{OH})_2 + \text{H}_2\text{SO}_4 \rightarrow \text{CaSO}_4 + 2 \text{H}_2\text{O}$,

c) $\text{Na}_2\text{CO}_3 + \text{H}_2\text{SO}_4 \rightarrow \text{Na}_2(\text{NaH})\text{SO}_4 + \text{H}_2\text{O} + \text{CO}_2$,

d) $\text{CaCl}_2 + \text{Na}_2\text{SO}_4 \rightarrow \text{CaSO}_4 + 2 \text{NaCl}$,

e) $3 \text{K}_2\text{SO}_3 + 2 \text{KMnO}_4 + \text{H}_2\text{O} \rightarrow 3 \text{K}_2\text{SO}_4 + 2 \text{MnO}_2 + 2 \text{KOH}$.

Szerkezet: SO₄²⁻, HOSO₃⁻, tetraéderes, AX₄

H₂S₂O₃ (tiokénsav). Tulajdonság: vízben is bomlik, sói stabilak.

Előállítás: $\text{Na}_2\text{S}_2\text{O}_3 + 2 \text{HCl} \rightarrow \text{H}_2\text{S}_2\text{O}_3 + 2 \text{NaCl}$

Sói előállítása: a) $2 \text{HS}^- + 4 \text{HSO}_3^- \rightarrow 3 \text{S}_2\text{O}_3^{2-} + 3 \text{H}_2\text{O}$,

b) $3/8 \text{S}_8 + 3 \text{HSO}_3^- + 3 \text{H}_2\text{O} \rightarrow 3 \text{S}_2\text{O}_3^{2-} + 3 \text{H}_3\text{O}^+$

c) $\text{Na}_2\text{SO}_3 + \text{S} \rightarrow \text{Na}_2\text{S}_2\text{O}_3$

Ipari előállítás: a) $\text{Na}_2\text{S}_5 + \text{O}_2 \rightarrow \text{Na}_2\text{S}_2\text{O}_3 + \text{S}$.

b) $\text{CaS}_2 + \text{O}_2 \rightarrow \text{CaS}_2\text{O}_3$

Felhasználás: $\text{AgBr} + 3 \text{Na}_2\text{S}_2\text{O}_3\text{aq} \rightarrow \text{Na}_5[\text{Ag}(\text{S}_2\text{O}_3)_3]\text{aq} + \text{NaBr}_{\text{aq}}$

$2 \text{S}_2\text{O}_3^{2-} \leftrightarrow \text{S}_4\text{O}_6^{2-} + 2 \text{e}^-$, $E_0 = +0,169 \text{ V}$

$2 \text{S}_2\text{O}_3 + \text{I}_2 \rightarrow \text{S}_4\text{O}_6^{2-}$ (-tetracionát) + 2 I⁻

$\text{S}_2\text{O}_3^{2-} + 4 \text{Cl}_2 + 13 \text{H}_2\text{O} \rightarrow 2 \text{HSO}_4^- + 8 \text{H}_3\text{O}^+ + 8 \text{Cl}^-$

$\text{S}_2\text{O}_3^{2-} + \text{Br}_2 \rightarrow$ koncentráció függő, nem definiált termék

H₂SO₅ (peroxo-monokénsav, Caro-sav). Tulajdonság: fehér, Op=45°C, robban.

Előállítás: cc. $\text{H}_2\text{O}_2 + \text{ClSO}_2(\text{OH}) \rightarrow \text{HOOSO}_2\text{OH} + \text{HCl}$.

H₂S₂O₈ (peroxo-dikénsav) Tulajdonság: fehér szilárd, 65°C-on bomlik.

Elállítás: elektrolízis, a (K/NH₄)₂SO₄ oldat anódos oxidációjával $\rightarrow (\text{K}/\text{NH}_4)_2\text{S}_2\text{O}_8$, mely kristályosítható és a sav H₂SO₄-el szabadabbá tehető. Erős oxidálószer: $E_0 > +2\text{V}$.

H₂S₂O₆ (ditiionsav) Tulajdonság: nem stabil, sói viszont igen. Sói előállítása:

$2 \text{MnO}_2 + 3 \text{SO}_2 \rightarrow \text{MnSO}_4 + \text{MnS}_2\text{O}_6$, {+BaCl₂} $\rightarrow \text{BaS}_2\text{O}_6$ (aláhúzással jelölve a rosszul

oldódó só kicsapódása). $\text{BaS}_2\text{O}_6 + \text{H}_2\text{SO}_4 \rightarrow \text{H}_2\text{S}_2\text{O}_6$ (oldatban)+ BaSO_4

Tulajdonságok: $\text{S}_2\text{O}_6^{2-} + \text{X}_2/\text{KMnO}_4/\text{K}_2\text{Cr}_2\text{O}_7 \rightarrow \text{SO}_4^{2-}$

$\text{S}_2\text{O}_6^{2-} + \text{Na}_{(\text{Hg})} \rightarrow \text{S}_2\text{O}_4^{2-}$ (-ditiionit).

H₂S_nO₆ (*politionsavak*, 1808)Szerkezet: HO₃S-S_{n-2}-SO₃H (*poliszulfán-szulfonsavak*)Előállítás: a) H₂S + SO₂ → H₂S₅O₆ + H₂O, b) S₂Cl₂ + 2 HSO₃⁻ → [S₄O₆]²⁻ + 2 HClc) S₂O₃²⁻ + I₂ → [S₄O₆]²⁻ + 2 I⁻, d) KNO₂ + K₂S₂O₃ + cc. HCl → K₂S₆O₆**H₂SO₃** (*kénessav*). Tulajdonság: vizes oldatban kimutatható, sói és savanyú sói stabilakElőállítás: SO₂ + H₂O ↔ H₂SO₃, sóinak: NaOH + SO₂ + H₂O → NaHSO₃NaHSO₃ + NaOH → Na₂SO₃ + H₂O.*ipari*: SO₂ + H₂O + Na₂CO₃ + H₂O → NaHSO₃ + NaHCO₃NaHSO₃ + Na₂CO₃ → Na₂SO₃ + NaHCO₃,NaHSO₃ + SO₂ + Na₂CO₃ → Na₂S₂O₅ + NaHCO₃ (*-diszulfít*).Felhasználás. Na₂SO₃/K₂SO₃ 1 Mt/év: papíripar/fotoipar. Szerkezet: AX₃EReakciók: a) H₂O + HSO₃⁻ + I₂ → HSO₄⁻ + 2 I⁻ + 2 H⁺b) 2 H₂O + 2 SO₃²⁻ + 2 Na/Hg → S₂O₄²⁻ + 4 OH⁻ + 2 Na⁺c) 2 SO₃²⁻ + 4 HCO₂⁻ → S₂O₃²⁻ + 2 C₂O₄²⁻ + 2 OH⁻ + H₂O.**H₂S₂O₅** (*dikénessav*). Tulajdonság: csak sói stabilak.Előállítás: 2 HSO₃⁻ ↔ S₂O₅²⁻ + H₂O. Reakció: S₂O₅²⁻ + H⁺ → HSO₃⁻ + SO₂**H₂S₂O₄** (*ditionossav*). Tulajdonság: sói stabilak.Előállítás: a) NaHSO₃ + SO₂ + 2 Zn + H₂O → ZnSO₃ + Na₂S₂O₄ + 2 H₂Ob) NaHSO₃ + NaBH₄ → Na₂S₂O₄Tulajdonság: redukálószer: I₂ → I⁻ / CrO₄²⁻ → Cr³⁺ / TiO₂⁺ → Ti³⁺ / Cu⁺ → Cu

Felhasználás: redukálószer, papír-, cellulóz-, szappan-gyártás.
